

Undervisning av *skall* i finskspråkiga gymnasieläroböckerna i svenska på nivå B1

Sanna Rissanen

Avhandling pro gradu

Nordiska språk

Institutionen för språk- och översättningsvetenskap

Humanistiska fakulteten

Åbo universitet

Mars 2022

The originality of this thesis has been checked in accordance with the University of Turku quality assurance system using the Turnitin OriginalityCheck service.

Biämnesavhandling

Nordiska språk/Institutionen för språk- och översättningsvetenskap/Humanistiska fakulteten

Sanna Rissanen

”Undervisning av *skall* i finskspråkiga gymnasieläroböckerna i svenska på nivå B1”

Antal sidor: 36

Syftet med denna undersökning har varit att utreda hur verbet *skall* i tempuset presens presenteras och övas i grammatikdelar i två läroboksserier. Det faktum att verbet *skall* har olika översättningsmotsvarigheter till finska förorsakar kontinuerligt problem för finskspråkiga språkinlärare. Speciellt verkar verbets deontiska betydelse (’pitää, täytyä’) vara obekant för elever varför det är viktigt att undersöka på vilket sätt temat tas upp i läroböcker och vilka betydelse av verbet som är frekventa.

Som material har jag använt kursböcker avsedda för de fem obligatoriska kurserna i gymnasiet av två förlag: *Fokus* 1–5 av Otava och *Precis* 1–5 av Sanoma Pro Oy. Jag har undersökt i vilket skede, det vill säga under vilken kurs, *skall* presenteras och på vilket sätt. Vidare har jag excerperat alla förekomster av *skall* i grammatikdelarna och klassificerat dem. Endast beläggen på *skall* i tempuset presens har medtagits.

Resultaten visar att båda serierna har sina fördelar och nackdelar. Analysen påvisar olikheter i seriernas sätt att presentera *skall*, samt i verbets förekomst, speciellt i deontisk och futural betydelse. Antalet meningar med *skall* uppgår i de undersökta delarna av bokserien *Fokus* till 98 belägg och av bokserien *Precis* till 88. De elever som har *Fokus* som lärobok får veta att futurum i svenska uttrycks med verbet *skall* och tempus presens vilket kan sägas vara endast en del av sanningen medan det i *Precis* presenteras fler alternativ, exempelvis konstruktionen *kommer att*.

Enligt resultaten är antalet *skall* i temporal funktion dominerande i läroböckerna och beläggen på *skall* i deontisk betydelse (’täytyä, pitää’) mycket få. I *Precis* återfinns fler övningar där *skall* uppvisar denna funktion. Det faktum att läroböckerna oftast inte har några översättningsmotsvarigheter i grammatikövningar försvårar inlärandet ytterligare.

Det vore viktigt att lärarna i svenska själva gör någon slags sammanfattning av *skall* för att elever ska få en helhetsbild av verbets alla användningsmöjligheter då de läroböcker som undersökts inte gör det. Det är också viktigt att presentera konstruktionen *kommer att* för elever som har *Fokus* som lärobok under de fem obligatoriska kurserna.

Nyckelord: läroböcker, *skall*, grammatik, svenska, undervisning, futurum, *kommer att*

Innehåll

1 Inledning	5
1.1 Syfte och forskningsfrågor	6
1.2 Material och metod	6
1.3 Avhandlingens disposition	6
2 Teoretisk bakgrund	7
2.1 Undervisning av svenska i Finland	7
2.2 Lärobokens roll i språkundervisning	8
2.3 <i>Skall</i> och dess användningsområden	9
2.3.1 Temporal funktion	10
2.3.2 Modal funktion	11
2.3.3 <i>Skall</i> i att-satser	12
2.3.4 Frågesatser med <i>hur</i> och <i>skall</i> i fasta uttryck	13
2.4 Tidigare forskning	13
3 Material och metod	15
4 Resultat	17
4.1 Hur presenteras och övas <i>skall</i> i grammatikdelar i <i>Fokus</i> och <i>Precis</i> ?	18
4.1.1 <i>Skall</i> som hjälpverb	18
4.1.2 <i>Skall</i> och futurum	22
4.2 Förekomsten av <i>skall</i> i övriga övningar i <i>Fokus</i> och i <i>Precis</i>	24
4.2.1 <i>Skall</i> i temporal funktion	24
4.2.2 <i>Skall</i> i modal funktion	25
4.2.3 <i>Skall</i> på andra användningsområden	26
4.3 Jämförelse av förekomsten av <i>skall</i>	28
5 Sammanfattande diskussion	30
Primärmaterial	33
Litteratur	34

1 Inledning

I föreliggande studie undersöker jag på vilket sätt det modala hjälp verbet *skall* presenteras i gymnasieläroböcker i svenska för finskspråkiga. Som lärare i svenska har jag observerat att gymnasister ofta använder verbet fel och det har fått mig att tänka hur dess användning tas upp i gymnasieläroböcker. När jag rättar gymnasieelevernas uppsatser, finns det alltid flera uppsatser där *skall* felaktigt har använts och i allmänhet används det för mycket. Varifrån kommer idén med denna felaktiga användning? Har läroböcker någonting att göra med det?

Det modala hjälp verbet *skall* har olika användningsområden och översättningsmotsvarigheter till finska. Är det så att de inte tas upp i läroböcker på samma gång utan informationen kommer så småningom? Kan det exempelvis vara så att man inledningsvis lär sig att *skall* är ett hjälpverb som betyder 'aikoa' på finska och att ordets andra användningsmöjligheter först senare kommer fram i läroböcker? Om det är så att läroböcker inte presenterar *skall* och alla dess användningsmöjligheter i en och samma plats utan i samband med andra hjälpverb kan det vara en bidragande orsak till att finska gymnasister har svårigheter med att korrekt använda *skall* exempelvis i uppsatser. Att eleverna inte har någon helhetsbild av verbets alla användningsmöjligheter och att finskspråkiga elever saknar motsvarigheten till ordet i sitt förstaspråk kan ytterligare försvåra inläringen. Samma företeelse kan också ses med franskans konjunktiv i uppsatser skrivna av elever i franska. Troligen är situationen densamma: om det inte finns något motsvarande ord eller uttryck i ens modersmål kan det lätt uppstå svårigheter. Syftet med denna studie är därför också praktiskt: att underlätta undervisning i svenska för lärare och eventuellt avslöja brister i läroböcker på detta område.

Hur används *skall* egentligen? *Handbok i svenska som andraspråk* (Garlén & Sundberg 2008: 420) ger så många som sex olika sätt att använda verbet *skall* varför det är troligt att språkinlärare kan uppleva svårigheter med dess användning. Jag kommer att redogöra för verbet och dess betydelser mer detaljerat i avsnitt 2.3.

Även om jag använder formen *skall* i denna avhandling, ger läroböckerna endast formen *ska*. Enligt Reuter (2007) är *ska* den mer aktuella formen av verbet. I exemplen i denna avhandling förekommer dock båda varianterna av verbet.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med föreliggande studie är sålunda att redogöra för vad finskspråkiga gymnasieläroböcker i svenska på nivå B1 tar upp angående det modala hjälpverbet *skall*.

Mina forskningsfrågor är följande:

- Hur presenteras och övas det modala hjälpverbet *skall* i två gymnasieläroböcker?
- I vilka betydelser förekommer *skall* i de övriga grammatiksövningarna i dessa böcker?

1.2 Material och metod

Mitt forskningsmaterial utgörs av gymnasieläroböcker (nivå B1) i svenska av de två största förlagen: *Fokus* av Otava och *Precis* av Sanoma Pro Oy. Jag kommer att studera fem böcker av båda förlagen: *Fokus 1–5* och *Precis 1–5* dvs. alla obligatoriska kurser.

Min studie är mest kvalitativ därför att jag kommer att beskriva temat ur grammatikens perspektiv. Jag utreder hur *skall* presenteras i gymnasieläroböcker. Jag exciperar alla förekomster av *skall* i böckernas grammatikdelar och övningar som har med grammatik att göra, varför min studie också har kvantitativa drag.

1.3 Avhandlingens disposition

Avhandlingen består av fem kapitel. Jag inleder kapitel 2 med en kort översikt över undervisning av svenska i Finland. Därefter, i avsnitt 2.2, behandlas läroböckernas roll i språkundervisning. I avsnitt 2.3 redogör jag för de olika användningsområdena av *skall*. I det sista avsnittet i kapitel 2 koncentrerar jag mig på tidigare studier om *skall*. I kapitel 3 presenterar jag mitt material och min undersökningsmetod. I kapitel 4 redovisar jag mina resultat. Avslutningsvis diskuterar jag mina fynd och drar slutsatser i kapitel 5.

2 Teoretisk bakgrund

I detta kapitel presenterar jag undervisning av svenska i Finland samt diskuterar läroböckernas roll i språkundervisning. Därefter redogör jag för användningsområden av *skall* samt tidigare studier om temat.

2.1 Undervisning av svenska i Finland

I Finland är svenska ett obligatoriskt skolämne och de flesta finskspråkiga elever börjar studera svenska i årskurs 6 vilket betyder att de redan har studerat svenska i fyra år när de börjar på gymnasiet. Det här kallas B1-språk i Finland. Det finns också elever som börjar svenskan som A1-språk och då inleds studierna redan i årskurs 3. Jag har dock valt att undersöka läroböcker för den medellånga lärokursen, B1-svenska, därför att det är det vanligaste bland finska elever (Utbildningsstyrelsen 2019: 2–3). All undervisning i finländska skolor styrs av läroplan. Grunderna för gymnasiet läroplan är en nationell föreskrift utfärdad av Utbildningsstyrelsen och läroböckerna följer den. På grund av detta finns det inte någon stor variation mellan läroböckerna.

Finska elever har lärt sig verbet *skall* som hjälpverb redan i årskurs 6 men det tas upp på nytt i gymnasiet då gymnasieläroböcker repeterar mycket av det som redan lärts ut i grundskolan på ett fördjupat sätt. I Grunderna för gymnasiet läroplan (2019: 165) står det: ”Den studerande blir medveten om sina styrkor och utvecklingsområden samt stärker den grund som lagts för fortsatta studier i språk i den grundläggande utbildningen.”

I Finland används den allmän-europeiska referensramen för språk (CEFR) för undervisning, inläring och bedömning av språk (Utbildningsstyrelsen: Nivåskalan för språkkunskap och språkutveckling). Den nivåskala som används sträcker sig från A1.1 till C1.1. Nivå A1.1 motsvarar de första grunderna i språket och C1.1 motsvarar avancerad språkfärdighet. För att belysa på vilken nivå eleven med bra kunskaper förväntas vara efter grundskolan/gymnasiestudierna, är CEFR-nivåerna ett bra verktyg. En elev med bra kunskaper (vitsord 8 enligt bedömningsskalan 4–10) i svenska ska ha uppnått nivå A1.3 i grundskolan och målet är att hen ska uppnå nivå B1.1 under gymnasietstudierna i alla följande områden: förmåga att kommunicera, att tolka texter och att producera texter. I tabell 1 återges beskrivningarna för nivå B1.1 ur Grunderna för gymnasiet läroplan (2019, Bilaga 2).

Tabell 1 Nivå B1.1 (ur Grunderna för gymnasiets läroplan 2019, Bilaga 2)

Kommunikationsförmåga i olika situationer	Förmåga att tolka texter	Förmåga att producera texter
Den studerande kan relativt obehindrat kommunicera, delta i diskussioner och uttrycka sina åsikter i vardagliga kommunikationssituationer.	Den studerande förstår det väsentliga och vissa detaljer i tydligt och relativt långsamt allmänspråkligt tal eller i lättfattlig skriven text. Förstår tal eller skriven text som bygger på gemensam erfarenhet eller allmän kunskap. Urskiljer även utan förberedelse det centrala innehållet, nyckelord och viktiga detaljer.	Den studerande kan redogöra för det väsentliga och även för vissa detaljer angående vardagliga ämnen, verkliga eller fiktiva, som intresserar hen. Använder sig av ett relativt omfattande ordförråd och olika strukturer samt en del allmänna fraser och idiom. Kan tillämpa flera grundläggande uttalsregler också på andra än inövade uttryck.

2.2 Lärobokens roll i språkundervisning

Enligt en omfattande enkät (Huhta 2008, refererad i Elomaa 2009: 31) anser 98 % av lärarna i modersmål och främmande språk att läroboken är det viktigaste läromedlet i undervisningen. Läroboken har haft en central roll i undervisningen i årtionden. Den är ett bra stöd både till läraren och eleven och påverkar både undervisningens innehåll och undervisningsättet (Hentunen 2003:39).

Finland är ett tvåspråkigt land men endast 5,2 % av finländarna är svenskspråkiga (Statistikcentralen). Detta betyder att svenska för finskspråkiga nästan är som ett främmande språk som hörs och huvudsakligen endast används i klassrummet, åtminstone i största delen av Finland. Av den anledningen har läroböckerna en väsentlig roll i språkundervisningen.

Läroböckerna i främmande språk innehåller grammatikdelar som hjälper eleven att förstå språkliga strukturer. Denna explicita grammatikundervisning har bevisats vara nyttig särskilt då språket lärs in formellt och då inläraren har en begränsad tillgång till språklig input i naturlig omgivning (Järvinen 2009: 70–71) vilket är fallet vad gäller svenskinläring i Finland som framkommit. Vaakanainen & Mäkilä (2018: 168,169) framhäver också att läroböcker har en central roll i den formella språkundervisningen och betonar att det är viktigt att undersöka vilket slags inflöde läroböcker ger till språkinlärare. På grund av att läroböckerna oftast är de viktigaste källorna för språkligt inflöde, spelar frekvensen en betydande roll i inläring.

Varför är det viktigt med frekvens? Sundman (2011: 335) betonar att de uttryck och strukturer eleven förväntas lära sig bör ofta förekomma i läromedlet och dessutom flitigt användas i klassrummet. Detta ställer vissa krav på undervisningsmaterialet där centrala strukturer ska upprepas ofta. Sundman (2011: 335) påpekar att explicit grammatikundervisning enligt forskningsresultat är ett effektivt sätt att lära sig i skolan men tillägger att även implicit inläring av grammatiska former och strukturer förekommer. Enligt Sundman (2011:335) tillägnar elever sig ”språk på två olika sätt, på ett ”sekvensbaserat” och på ett ”grammatikbaserat” sätt”. Då frekvensen spelar en central roll i språkinläring. Utöver explicit grammatikundervisning är det viktigt att studera både på vilket sätt *skall* explicit presenteras i läroböckerna och hur ofta och i vilka betydelser verbet förekommer implicit i grammatikövningarna.

2.3 *Skall* och dess användningsområden

Elever i svenska lär sig först att *skall* är ett hjälpverb. För att vara exakt står det inte *skall* i läroböckerna utan *ska*. Hjälpverb är en grupp verb som huvudsakligen används som formord tillsammans med olika huvudverb. Hjälpverb kan delas upp i tre olika grupper: temporala, modala och passivbildande hjälpverb (Hultman 2003: 144–146). Problemet är att *skall* hör till två grupper, till temporala hjälpverb som anger futurum och till modala hjälpverb som exempelvis anger talarens avsikt eller utsagans önskvärdhet. Att dra gränsen mellan temporal och modal betydelse för *skall* är svårt (SAG 4: 248). Sundman (2018: 148) konstaterar: ”Den temporala och den modala funktionen hänger ofta ihop, eftersom i synnerhet det man planerar göra sker någon gång senare.”

Hur används *skall* egentligen? Jag tar en snabb genomgång av verbet ur språkinlärarens synvinkel. Enligt *Handbok i svenska som andraspråk* (Garlén & Sundberg 2008: 420) är de olika användningsområdena av *skall* + infinitiv följande:

Konstruktionen uttrycker subjektets eller någon annans vilja:

(1) Jag ska åka till Helsingfors i morgon.	(subjektets vilja)
(2) Hon ska få nya arbetsuppgifter.	(någon annans vilja)

Konstruktionen uttrycker skyldighet, tvång eller uppmaning:

(3) Det ska vara rent och snyggt när ni lämnar lokalen.	(skyldighet)
(4) Klockan nio ska alla vara omklädda och samlade i korridoren.	(tvång)
(5) Inte ska du väl gå ut utan mössa i den här kylan?	(uppmaning)

Konstruktionen uttrycker att talaren har fått sin information från någon annan:

- (6) Det ska visst bli regn i helgen. [=Någon har sagt att det kommer att regna.]

Handbok i svenska som andraspråk (2008: 420) ger alltså sex olika användningsområden för verbet *skall*.

Skall används också i vissa typer av *att*-satser när matrissatsen anger någons vilja (t.ex. önskan eller längtan) eller åsikt utan att den viljande nödvändigtvis har makt att realisera den önskade aktionen (SAG 4: 264). Vidare används *skall* ofta i frågesatser med frågeordet *hur* samt i några fasta uttryck. I de följande avsnitten redogörs för dessa användningsområden mer detaljerat.

2.3.1 Temporal funktion

I temporal funktion har *skall* futural betydelse och det antyder att det finns en plan för den framtida aktionen och att den planerade aktionen blir verklighet. Denna plan kan vara under subjektreferentens kontroll eller ha en annan källa och innebära t.ex. att subjektreferenten har fått ett råd eller en rekommendation (SAG 4: 246–247). I preteritum används formen *skulle* för att ange en aktion som är senare än talögonblicket (SAG 4: 247) men det tas inte med i den här studien. Svenska Akademiens Grammatik ger följande exempel på *skall* i futural betydelse (SAG 4: 247):

- (7) Jag tror att jag ska gå på bio i kväll. [enligt subjektreferentens avsikt]
 (8) Jag skall följa med henne till England, tycker Lena. [enligt Lenas rekommendation]

Skall är särskilt vanligt vid första personens subjekt i påståendesatser och vid andra personens subjekt i frågor (SAG 4: 250):

- (9) Jag ska inte gå på festen i kväll.
 (10) Ska du/vi gå på festen i kväll?

Tempus futurum kan i svenskan också uttryckas med tempus presens och med konstruktionen *kommer att*. Jämfört med *skall* anger *kommer att* ett slags neutralt futurum utan någon modal nyans (Sundman 2018: 148). Konstruktionen *kommer att* utsäger ingenting om de deltagande personernas beslut, överenskommelser eller planering utan anger att talaren anser sig ha goda skäl att anta att aktionen kommer att äga rum. Det kan inte användas i förfluten tid. *Kommer att* är helt subjekt-autonomt: det kan stå med vilket subjekt som helst och utsäger ingenting om subjektets referent (SAG 4: 244-245) som följande exempel illustrerar.

- (11) Flygplanet kommer att landa kl.3. (SAG 4: 244)
- (12) Jag kommer att sitta bland åhörarna när du talar. (SAG 4: 245)

I vissa fall kan *skall* och *kommer att* vara synonyma och då träder planeringsbetydelsen hos *skall* i bakgrunden eller försvinner. Detta förekommer i synnerhet då talaren baserar sin förutsägelse på lagbundenheter eller övernaturlig insikt (SAG 4: 247, se exempel 13–14).

- (13) Att döma av naturens tecken skall vintern bli kall. (SAG 4: 247)
- (14) Du ska snart vinna på lotteri, sa spåkvinnan. (SAG 4:247)

2.3.2 Modal funktion

Som modalt hjälpverb har *skall* olika betydelser (SAG 4: 312): epistemisk, deontisk och intentionell betydelse. **Epistemisk betydelse** används för att ange att satsinnehållet är sant enligt vad som sägs. Hjälpverbet står vanligen i presens och är synonymt med det epistemiska hjälpverbet *lär* (SAG 3: 313). Om *skall* i epistemisk betydelse översätts till finska, blir det vanligtvis 'kuuluu, sanotaan' som i exempel 15.

- (15) Han ska komma hem när som helst (sägs det). (SAG 4: 313)

Deontisk betydelse används för att ange att någon eller något kräver en viss handling av någon som inte kan förväntas utföra handlingen av sig själv. Kravet kan vara förankrat i en viss social eller funktionell norm, t.ex. plikt, skyldighet, ordning (SAG 4: 316). De vanligaste motsvarigheterna i finska är 'täytyä' och 'pitää' (Sundman 2018: 149). Denna betydelse illustreras i exempel 16–17.

- (16) Nyckeln skall hänga på spiken. (SAG 4: 316)
- (17) Man ska inte tro på allt som man hör. (SAG 4: 316)

Skall anses ha **intentionell betydelse** när det uttrycker någons plan eller avsikt att utföra en viss handling och därför är tempusbetydelsen futural. Gränsen mellan intentionell och ren futural betydelse är dock flytande, *skall* har nästan alltid också modal betydelse i futural funktion (Sundman 2018: 150–151). Med intentionell betydelse är *skall* alltid subjektorienterat (SAG 4: 319). När *skall* i intentionell betydelse översätts till finska, blir det t.ex. 'aikoa, alkaa, on määriä' eller huvudverbet i fråga står i tempus presens (Sundman 2018: 151). Den intentionella betydelsen belyses av exempel 18–19.

(18) Han säger alltid att han ska ringa. (SAG 4: 319)

(19) Ska vi gå och se den där filmen? (SAG 4: 319)

I deontisk och intentionell betydelse används *skall* framför riktningsadverbial utan rörelseverb (SAG 4: 312) som i exempel 20–21.

(20) Du ska till stan och hämta bräder. (SAG 4: 312)

(21) Jag ska hem. (SAG 4: 312)

2.3.3 *Skall* i att-satser

Skall används i vissa typer av bisatser där bisatsens aktion exempelvis är önskad eller oönskad eller sker t.ex. på grund av någons vilja, plan, löfte, bestämmelse eller krav. Bisatsen fungerar då som bestämning till ett verb eller annat uttryck av typen *hoppas*, *vilja*, *bestämma*, *kräva*, *vara rädd för*, *vara orolig för*. I översättningar till finska används tempus presens (Sundman 2018: 152). Bruket av *skall* i bisatser illustreras i exempel 22–23.

(22) Jag vill att Emil ska gå till butiken. (SAG 4: 264)

(23) Han önskar verkligen att det ska bli fred. (SAG 4: 264)

När matrissatsen anger någons åsikt eller ett tyckande om hur framtiden bör gestalta sig, används *skall* i bisatsen (SAG 4: 264) som framgår av exempel 24.

(24) Hans bror anser/tycker att innerstaden skall stängas för biltrafik. (SAG 4: 264)

I finala bisatser (*för att* och *så att*) är *skall* obligatoriskt (SAG 4: 536, se exempel 25). Predikatet står i finskan oftast i presens eller i konditionalis (Sundman 2018: 152).

(25) Till sist måste man driva bort korna därifrån för att dom inte ska svälta ihjäl. (SAG 4: 636)

Skall i exempel 22–25 fungerar som franskans konjunktiv även om svenskan inte längre har detta modus. Denna information kan vara nyttig för de språkinlärare som är bekanta med franskans (eller spanskans) konjunktiv.

2.3.4 Frågesatser med *hur* och *skall* i fasta uttryck

Frågesatser som syftar på en framtida aktion konstrueras i svenskan ofta med *skall*, särskilt med frågeordet *hur* som anger osäkerhet om en framtida aktion. I finskan står predikatet då i presens eller i presens konditionalis (Sundman 2018: 153) som illustreras i exempel 26.

- (26) Hur ska man få henne att förstå att hon inte är ensam. /Miten hänet saisi ymmärtämään, ettei hän ole yksin? (Sundman 2018: 153)

Faktumet att finskan ofta har konditionalis i dessa fall kan leda till felaktig användning av *skulle* hos finskspråkiga (Sundman 2018: 153).

I svenskan förekommer *skall* också i flera lexikaliserade uttryck och översättningarna till finska är många (om det ens är möjligt att översätta *skall* i dessa fall). Exempel på dessa ges i 27–29.

- (27) Tack ska du ha. (SAG 4: 319)
 (28) Vi ska hoppas att det innebär ett uppsving i kyrkgåendet. (Sundman 2018: 153)
 (29) [...] ska vi säga från november till april? (Sundman 2018: 153)

2.4 Tidigare forskning

Det finns flera studier om den svenska verbläran hos finskspråkiga elever där *skall* är studieobjektet eller ett av flera verb som studerats (Smedberg 2020, Sundman 2018, Muittari 1990, Kytölä 2018). Liknande studier om *skall* i läroböckerna tycks dock saknas eller är svåra att få tillgång till. Dessutom är det viktigt att betona att det finns få tidigare undersökningar om läroböcker i andra språkämnen än i engelska (Vaakanainen & Mäkilä 2018: 169). I det följande tar jag upp Muittari 1990 och Sundman 2018 då de innehåller intressanta resultat med tanke på min studie.

Muittari (1990) har studerat hur finska abiturienter använder *skall* och andra nödvändighetsbetecknande verb på 1980-talet och kommit till slutsatsen att de i stort sett använder det felaktigt. Muittaris material omfattar ca 1000 svenska studentuppsatser och hans resultat visar att en så stor andel som 46 % av beläggen på *skall* är felaktiga. Det vanligaste felet var att *skall* användes i futural betydelse i stället för uttrycket *komma att* (Muittari 1990: 152, 196) som i exempel 30.

- (30) Man måste använda fritiden bra. Det är klart att i framtiden **ska* människorna ha mera fritid än nu. (Muittari 1990: 152)

I exempel 30 har inläraren använt verbet *skall* för att beteckna futurum. Handlingen i bisatsen är dock inte deontisk ('täytyä, pitää') och man kan inte tänka sig att den står under någons vilja varför *skall* inte kan användas här. Till framtiden ska hänvisas med strukturer som inte har deontisk betydelse, det vill säga med tempus presens eller *kommer att* (Muittari 1990: 152).

Muittari (1990: 197) drar slutsatsen att denna överanvändning av *skall* kan bero på det faktumet att man i skolundervisningen för finskspråkiga betonar verbets funktion som ett futuralt hjälpverb. Även om studien är från 1980-talet är det fortfarande aktuellt: samma företeelse har framkommit i mina elevers uppsatser. Denna användning av *skall* i exempel 30 är mycket vanlig i uppsatserna.

Sundman (2018) har studerat *skall* och dess finska översättningsmotsvarigheter i romanen *Is*. Studien har som mål att visa hur *skall* används i svenska och hur dess betydelse varierar beroende på kontexten. Romanen har kring 500–600 belägg på *skall* och dess översättningar till finska är flertaliga: 'täytyy, pitää, pitäisi, kuuluu, tulee, on tehtävä, mitä [sanoa], on parempi, aikoa, alkaa, on määriä', samt presens och presens konditionalis. De två vanligaste betydelseerna hos *skall* i romanen *Is* är den deontiska och den intentionella betydelsen. På finska motsvaras deontiskt *skall* ofta av ett deontiskt hjälpverb (t.ex. 'täytyä, pitää') eller av något annat deontiskt uttryck (t.ex. 'on tehtävä'). Däremot saknar intentionellt *skall* någon finsk motsvarighet (finskan har inte heller futurum) och i romanen har det översatts t.ex. med verbet 'aikoa' eller med presens.

3 Material och metod

Mitt forskningsmaterial utgörs av gymnasieläroböcker (nivå B1) i svenska av de två största förlagen: *Fokus* av Otava och *Precis* av Sanoma Pro Oy. I gymnasiet finns det fem obligatoriska kurser i svenska (kurserna 1–5) och båda förlagen har sammanlagt 7 kursböcker, dvs. fem avsedda för obligatoriska kurser och två för valfria kurser. Jag tar bara de 5 obligatoriska kurserna med i den här studien därför att alla finska gymnasister genomgår dessa. I denna avhandling kommer jag att använda förkortningen P för *Precis* (P1–P5) och F för *Fokus* (F1–F5) med en siffra som motsvarar ifrågavarande kursen. Jag har inte funnit information om vilken bokserie som mest används i gymnasier i Finland men antar att dessa läroboksserier mycket allmänt är i bruk i Finland.

Nya läroplansgrunderna för gymnasieutbildning tas i bruk hösten 2021 i Finland varför man håller på att utarbeta nya versioner av läroböckerna. För tillfället (12/2021) har det utkommit nya versioner av kurserna 1, 2 och 3 i bokserien *Fokus* men jag inkluderar dem inte i mitt material då det är bättre att undersöka läroboksserier som helhet. Annars kunde det bli överlappningar då förlag kan ändra innehållet av läroböcker. Det är inte sällsynt att något grammatiktema flyttas från en kurs till en annan. *Precis* förnyas inte utan Sanoma Pro Oy publicerar en helt ny serie.

Gymnasieläroböckerna innehåller texter, övningar och grammatik. Jag har valt att studera endast grammatikdelarna i varje lärobok. I serien *Fokus* återfinns en grammatikdel i slutet av varje bok medan grammatikdelarna i serien *Precis* förekommer mellan texterna med rubriken ”Knäck koden”. I båda serierna tas varje grammatiskt tema upp med olika exempel som ofta presenteras med översättningar till finska. Efter teorin och exemplen finns det många olika övningar för att elever ska få öva det de just har introducerats. Dessa övningar och exempel är föremålet i min studie. Jag har fått tillstånd från båda förlagen att använda skärmbilder i min avhandling.

Som framkommit studerar jag först och främst *skall* ur den grammatiska synvinkeln, nämligen på vilket sätt böckerna tar upp verbets funktioner och användning. Därmed undersöker jag i vilket skede, dvs. under vilken kurs, *skall* presenteras. Vidare studerar jag på vilket sätt verbet *skall* tas upp i grammatikdelar. Jag exciperar också alla förekomster av *skall* i övningar som följer teoridelen (avsnitt 4.1) och i andra övningar i grammatikdelar, det vill säga i övningar där man inte övar verb utan något annat (avsnitt 4.2). Jag undersöker *skall* endast i tempuset presens

och tar inte med dess motsvarighet i förfluten tid (*skulle*). Inom ramen för denna biämnesavhandling är det inte heller möjligt att studera *skall* i läroböckernas texter och vokabulärövningar. Förekomsterna av *skall* klassificeras enligt verbets funktioner som redovisats i avsnitt 2.3.

I båda serierna finns det en stor mängd av olika övningstyper: AB-övningar, översättningsövningar, luckövningar osv. I min analys kommer jag inte att specificera i vilka övningstyper *skall* förekommer. Jag gör dock en skillnad mellan de övningar där det ingår en översättning av *skall* och de övningar som inte innehåller någon översättning. Översättningsmotsvarigheten kan förekomma i boken eller i faciten, men det är inte fråga om mina egna översättningar. Om det finns en tryckt översättning i boken, använder jag tecknet =. Om eleven själv ska översätta någonting, använder jag tecknet →.

4 Resultat

Jag börjar med innehållet i bokserierna *Fokus* och *Precis* för att visa i vilka kurser verblära tas upp. Av tabell 1 framgår det grammatiska innehållet i varje obligatorisk kurs. Jag har ordnat innehållet i tabellen så, att det i början av varje ruta återges det gemensamma innehållet av kursen för båda läroboksserierna. Grammatiska delar anges enligt böckernas innehållsförteckning. Jag har markerat med fetstil de delar där något om verbet *skall* framkommer i läroboken.

Tabell 2 Grammatiskt innehåll i *Fokus* och *Precis*

Kurs	Grammatiskt innehåll i <i>Fokus</i>	Grammatiskt innehåll i <i>Precis</i>
1	ordföljd i huvudsatser, verb och hjälpverb (böjning och tempus)+ futurum , substantiv (böjning och användning), adjektiv (böjning och användning)	ordföljd i huvudsatser, verb (böjning och tempus), hjälpverb , personliga pronomen, substantiv (böjning och användning), ägande konstruktioner, demonstrativa pronomen, räkneord
2	imperativ, bisatser som börjar med subjunktion, räkneord, personliga pronomen, jämförelseformer av adjektiv	imperativ, bisatser (som börjar med subjunktion, indirekta frågesatser, relativsatser), pronomen, adjektiv (böjning och användning), possessiva pronomen
3	indefinita pronomen, relativsatser, indirekta frågesatser, prepositioner som beskriver plats	indefinita pronomen, konditional, pronomen man, substantivböjning och användning, jämförelseformer av adjektiv
4	tidsprepositioner, oregelbundna och avledda verb, hjälpverb, infinitiv, konditional	tidsprepositioner, verb (böjning och tempus), att uttrycka framtid , modalliknande hjälpverb, att + infinitiv , konditional II, adjektiv som substantiv
5	konjunktioner och ordföljd, s-passiv, presens particip, substantivböjning och användning, verb som slutar i -s	bisatser som börjar med subjunktion, s-passiv, presens particip, pronomen, genus hos egennamn

Läroplanen styr läroböcker men det finns ändå relativt många skillnader mellan dessa två bokserier som framgår av tabell 2. Skillnaderna berör såväl innehållet som den ordning i vilken de grammatiska strukturerna presenteras. Kurserna 1 och 4 innehåller mest verblära och där tas verbet *skall* upp i båda bokserierna. Därmed återfinns det ingen skillnad i under vilken kurs *skall* presenteras i de undersökta bokserierna.

4.1 Hur presenteras och övas *skall* i grammatikdelar i *Fokus* och *Precis*?

I detta avsnitt redogör jag för på vilket sätt verbet *skall* tas upp i grammatikdelar och övningar som följer teoridelen. Först studerar jag *skall* som hjälpverb och sedan som verb som kan uttrycka framtid. Här talar jag inte om temporala eller modala hjälpverb därför att läroböckerna inte gör denna skillnad.

4.1.1 *Skall* som hjälpverb

I bokserien *Fokus* tas verbet *skall* upp med andra hjälpverb i kurs 1 som visas i Bild 1.

Verbin perusmuodon käyttö

Verbin perusmuoto on verbin **1.** muoto: **titta**, tittar, tittade, tittat |

▶ Verbin perusmuotoa käytetään apuverbin jälkeen.

Jag ska titta på tv.	Minä aion katsoa tv:tä.
Jag vill titta på tv.	Minä haluan katsoa tv:tä.
Jag kan titta på tv.	Minä voin katsoa tv:tä.
Jag får titta på tv.	Minä saan katsoa tv:tä.
Jag måste titta på tv.	Minun täytyy katsoa tv:tä.
Jag skulle gärna titta på tv.	Katsoisin mielelläni tv:tä.
Jag brukar titta på tv.	Minulla on tapana katsoa tv:tä.

Bild 1 Användning av verbets grundform i Fokus (F1:134) © Otava

Aikoa är den enda översättningen som boken ger till *skall* som hjälpverb. I verbövningar efter teoridelen finns det bara en mening med *skall* utan någon översättning (exempel 31).

(31) Vad ska du ta? (F1:141)

I läroboksserien *Precis* tas *skall* upp också i kurs 1 med andra hjälpverb. Eleverna som har denna serie som lärobok, får två olika översättningar av verbet (dvs. 'aikoa, pitää') redan i första kursen som framgår av Bild 2.

3 Täydennä puuttuvat taivutusmuodot.

perusmuoto	preesens	imperfekti	perfekti	pluskvamperfekti
få saada	får saa	fick sai	har fått on saanut	hade fått oli saanut
kunna osata; voida, pystyä	kan osaa; voi, pystyy	kunde osasi; voi, pystyi	har kunnat on osannut; on voinut, on pystynyt	hade kunnat oli osannut; oli voinut, oli pystynyt
---	måste täytyy	måste täytyi	---	---
---	ska aikoo; pitää	skulle aikoi; piti	---	---
vilja haluta	vill haluaa	ville halusi	har velat on halunnut	hade velat oli halunnut

Bild 2 Presentation av hjälpverb i tabellformat i *Precis* (P1:87) © Sanoma Pro

Teoridelen och övningarna i *Precis* innehåller många exempel av *skall* men i de flesta exemplen har *skall* betydelsen 'aikoa' på finska (exempel 33, 35, 39 och 40) eller ska översättas med tempuset presens (exempel 32, 34, 41 och 42). Dock bara en del av exemplen har en tryckt översättningsmotsvarighet i boken (exempel 35–38).

- (32) Okej! Ska vi testa? (P1:86)
- (33) Ska du träna mycket på veckoslutet? (P1:88)
- (34) Jag ska gå och köpa lite mellanmål i kiosken. (P1:88)
- (35) Hur länge ska du stanna i Sverige? = Kauanko aiot viipyä Ruotsissa? (P1:87)
- (36) Ska vi cykla till stranden? = Pyöräilläänkö...? (P1:89)
- (37) Ska vi ändå köpa glass och njuta av solen eller måste du först ringa din mamma?
= Ostetaanko? (P1:89)
- (38) Vad ska du göra på veckoslutet? = Mitä aiot tehdä viikonloppuna? (P1:90)
- (39) Nyt aion mennä kuntosalille harjoittelemaan. → Nu ska jag gå på gym och träna.
(P1:90)
- (40) Nyt aion kävellä kaupunkiin ostoksille. → Nu ska jag gå till stan och shoppa.
(P1:90)
- (41) Matias auttaa sinua. → Matias ska hjälpa dig. (P1:91)
- (42) Tästä tulee tosi hauskaa. → Det här ska bli jättekul. (P1:91)

Det är värt att notera att eleven i översättningsövningar ska översätta både 'aikoa' och presens med *ska* till svenska som framgår av exemplen 39–42. I en övning har *skall* båda betydelserna som visas i Bild 3.

2 Yhdistä apuverbit ja niiden suomennokset.

Han/Hon ...		Hän... / Hänen...
1 behöver inte	<u>f</u>	a täytyy
2 borde	<u>d</u>	b haluaa
3 får	<u>g</u>	c osaa; voi, pystyy
4 kan	<u>c</u>	d pitäisi
5 måste	<u>a</u>	e aikoo, pitää
6 ska	<u>e</u>	f ei tarvitse
7 vill	<u>b</u>	g saa
... spela fotboll.		... pelata jalkapalloa.

Bild 3 En övning med hjälpverb i *Precis* (P1:86) © Sanoma Pro

Precis I preciserar också att verbet kan användas utan huvudverb (se Bild 4).

4 Tutki lauseita ja täydennä sääntö.

Varje vår **får** vi **spela** fotboll i skolan. *Joka kevät saamme pelata jalkapalloa koulussa.*

Förra veckan **kunde** vi äntligen **börja** med utesport. *Viime viikolla pystyimme vihdoinkin aloittamaan ulkoliikunnan.*

Lauseessa on yleensä apuverbin lisäksi pääverbi.

Apuverbi ilmaisee lauseen aikamuodon.

Pääverbi on perus muodossa.

– Vart **ska** du? – Jag **ska** på träning.

Apuverbiä käytetään myös ilman pääverbiä.

Bild 4 Övning 4 i *Precis* (P1:87) © Sanoma Pro

Man kan även finna några exempel på användningen av *skall* utan huvudverb i *Precis*:

- (43) En vän är den som kommer med dig när du söker sommarjobb och ska på intervju – till en arbetsplats dit det tar 40 minuter att cykla. (P2:167)
- (44) Jag ska bara till lärarrummet först. = Menen vain opettajainhuoneeseen ensin. (P3:114)

Att *skall* kan förekomma utan huvudverb är något som inte alls framkommer i bokserien *Fokus*. Det finns dock fyra exempel (exempel 45–48) på samma företeelse i *Fokus* även om denna användning av *skall* inte tas upp i bokseriens grammatikdelar. Dessa exempel återfinns bland övningar som inte har med verbet *skall* att göra.

- (45) Jag ska till mina släktingar som bor i Sverige. (F1:151)
- (46) Jag ska hem först på måndag. (F1:151)

(47) Ska vi dit? (F1:163)

(48) På fredag ska jag på bio med mina kompisar. (F4:146)

Tre av exemplen (exempel 45–47) återfinns i *Fokus 1* och idén är troligen att eleverna ska lära sig detta bruk av *skall* indirekt, det vill säga genom övningar redan under den första kursen.

I *Fokus 4* får elever något mer fördjupad information om verbet *skall*. I *Fokus 4* finns det en tabell med andra hjälpverb och verbet *skall* ges här två olika översättningsmotsvarigheter: 'aikoa, pitää'. Detta är sålunda första gången bokserien preciserar att verbet *skall* kan översättas på varierande sätt till finska. Betydelsen med 'pitää' illustreras i exempel 49 ur teoridelen.

(49) Du ska göra det nu. = Sinun pitää tehdä se nyt. (F4: 124)

Övningarna som följer teorin har några exempel på *skall*, två med översättning (exempel 50–51).

(50) Vad ska du göra i morgon? = Mitä aiot tehdä huomenna? (F4:127)

(51) Vad ska du göra i kväll? = Mitä aiot tehdä tänä iltana? (F4:129)

(52) Vad ska du göra på veckoslutet? (F4:126)

(53) Jag vet inte hur jag ska hinna med allt. (F4:128)

(54) Jag vet inte hur jag ska hitta vänner. (F4:128)

I några övningar ska eleven översätta meningar från finska till svenska och *skall* är här varje gång 'aikoa' på finska (exempel 55–56).

(55) [...] jos aion matkustaa sinne tänä syksynä. → [...]om jag ska åka dit i höst. (F4:126)

(56) Aion matkustaa Islantiin. → Jag ska resa till Island. (F4:127)

Det är intressant att det i övningar efter teoridelen endast finns exempel på *skall* med betydelsen 'aikoa', inga med betydelsen 'pitää' även om *Fokus 4* här för första gången har presenterat denna nya användning av *skall* till elever.

I *Fokus 4* tas *skall* upp för andra gången med infinitivkonstruktioner, denna gång med bara en översättning till finska (exempel 57) och en med en förklaring på svenska (exempel 58).

(57) Vad ska du göra i kväll? = Mitä aiot tehdä tänä iltana? (F4:129)

(58) Det gäller att plugga. = Man ska plugga. (F4:132)

Kurserna 2–5 i bokserien *Fokus* har en liten minigrammatik i slutet av boken. Där tas *skall* upp med tempus och hjälpverb. I *Fokus* 2–4 är allt som tas upp om *skall* det följande:

perusmuoto Jag **ska titta** på tv. = Minä **aion katsoa** tv:tä.

Jag **ska läsa**. = **Aion lukea**.

I slutet av *Fokus* 5 finns det en tabell med hjälpverb och där får *skall* två översättningsmotsvarigheter: 'aikoa, pitää'.

I *Precis* tas *skall* upp för andra gången på samma sätt som i *Fokus*-serien i fjärde boken, *Precis* 4, där man talar på nytt om hjälpverb (Bild 5) och det finns bara en övning med hjälpverb (Bild 6).

Muistathan, että **verbin perusmuodon eteen ei tule att-partikkelia, kun se liittyy**

- **apuverbiin**, kuten *få, kunna, måste, ska, vilja, borde*.

Bild 5 Användning av verbets grundform (P4:148) © Sanoma pro

5 Täydennä verbit vihjeen mukaan.

- 1 Vi **borde hitta** _____ en lämplig person _____ *pitäisi löytää*
för en intervju.
- 2 **Får vi intervju** _____ er för en nyhet? *Saammeko haastatella*
- 3 Vi **skulle** _____ också **vilja ta** _____ *Haluaisimme ottaa*
en bild.
- 4 **Måste vi skriva** _____ texten färdig redan i kväll? *Täytyykö meidän kirjoittaa*
- 5 Jag **ska ännu kolla** _____ innehållet. *Minun pitää vielä tarkistaa*
- 6 **Kan du läsa** _____ den en gång till? *Voitko lukea*

Bild 6 Övning med hjälpverb i *Precis* (P4:148) © Sanoma Pro

Som framgår av bild 6 får eleven endast den andra översättningen av *skall*, nämligen 'pitää' och den här övningen är den enda som det finns under rubriken "hjälpverb".

4.1.2 *Skall* och futurum

I kurs 1 tar *Fokus* 1 verbet *skall* upp under rubriken "Futuuri" (Bild 7), det är sålunda första gången som *skall* förekommer i en grammatikdel i *Fokus*-serien.

Futuuri

Futuuri ilmaisee, mitä **tulevaisuudessa tapahtuu**.

Futuuria voidaan ilmaista mm. käyttämällä **preesensia** tai **ska + perusmuotoa**.

Jag **tittar** på tv i morgon.

Katson televisiota huomenna.

Jag **ska titta** på tv i morgon.

Aion katsoa televisiota huomenna.

Bild 7 Presentation av futurum i *Fokus* (F1:134) © Otava

Som bilden visar förklaras det att futural betydelse kan anges genom presens eller *ska* + infinitiv i *Fokus 1*. Läroboken för den fjärde kursen, *Fokus 4*, inleds med ett exempel på *skall* där verbet översätts till 'aikoa' och gör en jämförelse med engelskans *will* (Bild 8).

Apuverbin vill merkitys on haluta, tahtoa. Ska tarkoittaa aikoa.

Jag **vill göra** det.

Minä **haluan tehdä** sen.

Jag **ska göra** det.

Minä **aion tehdä** sen.

Obs! Vrt. ero englantiin:
Jag **ska göra** det.

I will do it.

Bild 8 Jämförelse med engelskans *will* i *Fokus* (F4:124) © Otava

Det finns dock inga övningar som direkt syftar till att öva hur man uttrycker framtid i *Fokus*.

I *Precis 4* tas *skall* upp under rubriken "Att uttrycka framtid" (Bild 9).

Tulevaa tekemistä tai tapahtumia ilmaistaan ruotsin kielessä neljällä eri tavalla.

1 preesens ja tulevan ajan ilmaus

- tavallinen puhekielessä
- tulevan ajan ilmaukset tavallisia adverbeja:
i morgon, nästa år, på fredag, under veckoslutet

2 tänker + perusmuoto

- suunnitelma ja aikomus, joka ei välttämättä toteudu

3 kommer att + perusmuoto

- varmasti tapahtuva, usein väistämätön asia

4 ska + perusmuoto

- ilmaisee omaa halua, tahtoa tai päätöstä

Bild 9 Att uttrycka framtid (P4:93) © Sanoma Pro

Precis 4 har sammanlagt sex exempel på denna användning, några med översättning som exempel 60 visar.

(59) Vad ska du göra efter skolan? (P4:93)

(60) Aiotko muuttaa ulkomaille? → Ska/Tänker du flytta utomlands? (P4:93)

4.2 Förekomsten av *skall* i övriga övningar i *Fokus* och i *Precis*

I detta avsnitt redogör jag för på vilket sätt *ska* förekommer i andra övningar i grammatikdelar, dvs. i övningar där man inte övar verb utan något annat. Jag indelar alla dessa belägg i tre olika grupper: *skall* i temporal funktion, *skall* i modal funktion och *skall* på andra användningsområden som omfattar verbets användning i *att*-satser, i fasta uttryck och med frågeordet *hur*. Det fanns inga belägg på *skall* i epistemisk betydelse i dessa läroböcker varför denna betydelse inte ingår i indelningen.

4.2.1 *Skall* i temporal funktion

Eftersom gränsen mellan intentionell och ren futural betydelse är så flytande (Sundman 2018: 150,151) gör jag ingen skillnad utan grupperar alla belägg under samma rubrik: *skall* i temporal funktion.

Det finns 25 belägg på meningar med översättning till finska (exempel 61–70) där *skall* har översatts med tempus presens. I det följande presenteras ett exempel från varje undersökta lärobok, både från *Fokus*- och *Precis*-serien.

- (61) Huomenna minä matkustan Ruotsiin. → I morgon ska jag resa till Sverige. (F1:129)
- (62) Vilken tid ska vi träffas? = Mihin aikaan tapaamme? (F2:125)
- (63) Otetaanko tämä juna? → Ska vi ta det här tåget? (F3:143)
- (64) Me menemme nyt syömään. → Nu ska vi gå och äta. (F4:121)
- (65) Ska vi åka buss till stan? = Mennäänkö bussilla kaupunkiin? (F5:125)
- (66) Du, ska vi gå på bio i kväll? = Kuule, mennäänkö leffaan illalla? (P1:34)
- (67) Nu ska vi baka! = Nyt leivotaan! (P2:37)
- (68) Mennäänkö katsomaan jotakin hauskaa elokuvaa? → Ska vi gå och se någon rolig film? (P3:40)
- (69) Alla ska göra sitt bästa! = Kaikki tekevät parhaansa! (P4:119)
- (70) Vilket företag ska du börja på? = Missä yrityksessä sinä aloitat? (P5:102)

Betydelsen av *skall* i exempel 61 är klart intentionell.

Det finns 17 belägg på meningar med översättningen 'aikoa'. Alla dessa exemplen har personpronomen som subjekt och representerar tydligt intentionell betydelse (exempel 71–75).

- (71) Sunnuntaina minä aion mennä elokuviin. → På söndag ska jag gå på bio. (F1:129)
- (72) Hän aikoo soittaa teille. → Han/Hon ska ringa till er. (F2:141)
- (73) Hans ska inte säga någonting. = Hän ei aio sanoa mitään. (F3:132)
- (74) Jag ska gå och äta frukost. = Aion mennä syömään aamupalaa. (F4:121)
- (75) Jag ska satsa på inträdesprovet. = Aion panostaa pääsykokeeseen. (F5:134)

Det är intressant att alla exempel (exempel 71–75) med 'aikoa' som översättning återfinns i bokserien *Fokus* men inga i serien *Precis*. Emellertid ger *Precis* översättningen 'aikoa' i grammatikdelarna (se 4.1.1 och 4.1.2).

Antalet belägg utan någon översättning till finska är stort, 63 belägg och denna grupp illustreras med exempel 76–84. I *Precis* 4 finns det inga förekomster som hör till den här kategorien.

- (76) Jag ska gå och fika med min kompis. (F1:128)
- (77) Vilken tid ska vi träffas? (F2:130)
- (78) Henke och jag ska gå på bio i kväll. (F3:121)
- (79) Vad ska du göra i dag efter skolan? (F4:145)
- (80) Vad ska du göra efter gymnasiet? (F5:130)
- (81) Ida och hennes kompis Liam ska äta lunch. (P1:33)
- (82) Ska vi gå dit? (P2:41)
- (83) Ska vi åka någonstans i morgon? (P3:157)
- (84) I framtiden ska jag ta honom med åtminstone var femte gång. (P5:75)

Alla de belägg som har personpronomen som subjekt kan ofta översättas med 'aikoa', vilket inte är möjligt med andra pronomen. Av denna orsak kan inte de följande exemplen (exempel 85–86) ha intentionell betydelse utan har rent futural betydelse:

- (85) Det ska bli såååå KUL efter allt plugg!! (P1:129)
- (86) Det ska bli kul. = Siitä tulee kivaa. (P5:107)

4.2.2 *Skall* i modal funktion

Skall används också som modalt hjälpverb (i deontisk betydelse) i läroböckerna och då får det ofta översättningen 'pitää, täytyy'. Det finns 11 belägg på meningar med översättning till finska. Intressant är att endast tre av dem (exempel 87–89) återfinns i serien *Fokus*.

- (87) Man ska alltid vara artig. = Aina pitää olla kohtelias. (F3:126)

- (88) Mitä pitää miettiä kun alkaa hakea työtä? → Vad ska man tänka på när man börjar söka jobb? (F5:138)
- (89) Pitää tuoda esiin parhaat ominaisuutensa. → Man ska föra fram sina bästa egenskaper. (F5:138)
- (90) Man ska inte lita på vad reklamen påstår. = Ei tule luottaa siihen, mitä mainokset väittävät. (P3:72)
- (91) Varje jobbsökande ska fylla i en ansökan. = Jokaisen hakijan pitää täyttää hakemus. (P5:40)

I läroboksserierna finns det sammanlagt 12 belägg utan någon översättning till finska (exempel 92–99):

- (92) Gå rakt fram och sen i tredje korsningen ska du ta till vänster. (F3:119)
- (93) Om man tycker om att shoppa ska man kolla affärerna längs Alexandersgatan. (F3:129)
- (94) När ni går ut så ska ni gå genom parken här utanför. (F5:129)
- (95) Tränaren sade till oss att vi ska vara i hamnen klockan halv fem. (P1:35)
- (96) Kan du säga när vi ska checka ut? (P2:163)
- (97) Ni ska vara lite snabbare i dansen! (P3:158)
- (98) Alla viktiga saker ska rymmas i väskan [...] (P4:38)
- (99) Man ska inte ge upp förrän man lyckas. (P5:32)

Eleverna som har *Fokus* som lärobok har presenterats i kurs 4 att verbet *skall* också kan betyda 'täytyä, pitää' vid sidan av 'aikoa'. Det finns två exempel (exempel 92, 93) i kurserna 1–3 där *skall* uppvisar denna funktion, dvs. i en funktion som inte är bekant för elever. Eleverna med *Precis* har inte samma problem därför att det redan i kurs 1 (*Precis 1*) har tagits upp att *skall* har två olika översättningar till finska.

4.2.3 *Skall* på andra användningsområden

Skall förekommer också i flera lexikaliserade uttryck i svenska. Det finns fyra exempel på fasta uttryck i båda serierna, alla utan översättning (exempel 100–103).

- (100) Vi ska se... (F4:135)
- (101) Okej. Då ska vi se. (F5: 129)
- (102) Nu ska vi se. (P1:33)

(103) Tack ska du ha! (P3:35)

Frågesatser som syftar på en framtida aktion konstrueras i svenskan ofta med *skall*, särskilt med frågeordet *hur* som anger osäkerhet om en framtida aktion (Sundman 2018: 153). Som exempel 104 och 105 visar förekommer *skall* med frågeordet *hur* i två indirekta frågor utan översättningar, båda i *Fokus 4*.

(104) Jag vet inte hur jag ska hitta vänner. (F4:128)

(105) Jag vet inte hur jag ska hinna med allt. (F4:128)

I de här fallen översätts *skall* med konditionalis eller med tempus presens: 'löytäisin, ehdin'.

Skall förekommer i *att*-satser där matrissatsen anger någons åsikt eller känsla. Det finns två exempel på detta fenomen, båda i serien *Fokus* (exempel 106 och 107).

(106) Tiedän, että hän ei aio sanoa mitään. → Jag vet att han/hon inte ska säga något.
(F3:140)

(107) Vad föreslår du att vi ska göra? = Mitä ehdotat, että tekisimme? (F4:123)

I finala bisatser (*för att* och *så att*) är *skall* obligatoriskt (SAG 4: 536). Predikatet står oftast i presens eller konditionalis i finskan (Sundman 2018: 152). Det finns 5 belägg på *för att*-satser i materialet, 3 av dem i *Fokus* (exempel 108–110) och 2 av dem i *Precis* (exempel 111 och 112). Detta är något som läroböckerna inte talar någonting om i grammatikpresentationerna. Det är dock positivt att några av exemplen har försetts med en översättning, men endast av exempel 112 framgår att *skall* kan motsvaras av konditionalis i finskan.

(108) Han vill ändå lära sig språket för att han ska ha det lättare att hitta jobb i Norge. =
Hän haluaa kuitenkin oppia kielen, jotta hänen on helpompia löytää töitä Norjasta.
(F2:148)

(109) Jag använder sociala medier för att jag ska kunna lära känna nya människor.
(F5:136)

(110) [...] för att människorna ska se perfekta ut. (F5:139)

(111) De är rädda för att något hemskt ska hända dem också. (P3:37)

(112) Jag sover minst åtta timmar för att jag ska vara pigg i morgon. = Nukun vähintään kahdeksan tuntia, jotta olisin pirteä huomenna. (P5:34)

4.3 Jämförelse av förekomsten av *skall*

I tabell 3 finns alla belägg indelade i olika kategorier på basis av olika användningsområden av *skall*. Här ingår alla belägg som finns i de studerade delarna av serierna, dvs. i grammatikdelarna.

Tabell 3 Antalet belägg på *skall* i *Fokus* och i *Precis*

	temporal funktion	modal funktion (deontisk betydelse)	fasta uttryck	att-satser	med frågeordet hur	Totalt
FOKUS 1–5	83	9	2	5	2	101
PRECIS 1–5	65	21	2	2	0	90

Sammanlagt förekommer *skall* i bokserien *Fokus* 98 gånger och i bokserien *Precis* 88 gånger. Det totala antalet belägg i tabell 3 är större därför att i de fall där boken har gett två översättningar av *skall* ('aikoa, pitää') inkluderas det ena belägget i gruppen temporal funktion och det andra i modal funktion. Jag har uteslutit ett exempel som finns i *Precis 4* (P4:148) därför att det bara finns en lista över hjälpverb utan någon översättning.

I intentionell betydelse används *skall* framför riktningsadverbial utan rörelseverb (SAG 4: 312). Detta förekommer i några exempel i båda serierna även om det endast nämns i serien *Precis* (se 4.1.1).

Eleverna som har serien *Fokus* har få exempel (9 belägg) av *skall* i deontisk betydelse ('pitää, täytyä') jämfört med dem som har serien *Precis* (21 belägg). Det är en stor nackdel med serien *Fokus* enligt min åsikt. *Fokus 4* tar upp det faktum att *skall* också har en annan betydelse ('pitää') men det övas nästan inte alls, det står i en enda övning (exempel 58) i hela boken. *Precis* är mer konsekvent: *skall* dyker upp i alla kursböcker i betydelsen 'pitää'. En ytterligare fördel med *Precis* är att serien också har öppnare övningar med hjälpverb där eleven får välja hjälpverbet bland flera möjligheter (Bild 10).

10

Täydennä Axelin ja hänen valmentajansa keskustelu sopivilla apuverbeillä. Lue keskustelu parisí kanssa. Vertaillkaa valitsemianne apuverbejä.

noga tarkasti
i stället sen sijaan

- Nu **1 vill** jag att alla lyssnar nog.
- Idag **2 måste/ska** alla löpa fem kilometer, eftersom vi **3 ska/vill/måste** vinna i morgon.
- Men jag har ont i foten. **4 Kan/Får** jag simma i stället?
- Okej. Du **5 kan/får** simma men du ska besöka läkaren först!
- Ja, det **6 kan/ska/måste** jag göra.

Bild 10 En övning med hjälpverb i *Precis* (P1:89) © Sanoma Pro

Med en sådan övning får elever tänka på hjälpverb från en annan synvinkel och kan översätta *skall* på olika sätt (men endast om satserna översätts på lektionen).

Det finns två fasta uttryck i båda serierna men *Fokus* använder *skall* på mer varierande sätt i att-satser och med frågeordet *hur*.

5 Sammanfattande diskussion

Syftet med denna studie har varit att studera verbet *skall* i grammatikdelar i två lärobokserier, *Precis* av förlaget Sanoma Pro och *Fokus* av Otava, som används i de obligatoriska kurserna i gymnasiet. Jag har undersökt hur verbet *skall* presenteras och övas i dessa läroböcker och hur ofta det överhuvudtaget förekommer i grammatikdelarna och i vilken betydelse. Jag har excerperat alla förekomster av *skall* i grammatikdelarna och klassificerat dem.

Resultaten visar att båda serierna har sina fördelar och nackdelar. Analysen påvisar också olikheter i läroboksseriernas sätt att presentera *skall*, samt i verbets förekomst, speciellt i deontisk och futural betydelse. Sammanlagt förekommer *skall* i de studerade delarna i bokserien *Fokus* 98 gånger och i bokserien *Precis* 88 gånger.

Vaakanainen och Mäkilä (2018:168) framhäver frekvensens betydelse i inläring. *Skall* förekommer många gånger i läroböckerna, ofta i övningar utan någon översättningsmotsvarighet och nästan alltid kunde det översättas med tempus presens eller med 'aikoa' till finska. Om eleven får lära sig att *skall* betyder 'aikoa' i nästan alla övningar hen gör under de fem obligatoriska kurserna, använder hen troligen verbet mest i denna betydelse i sin egen produktion. Läroboken har en central roll i undervisningen och dess innehåll har en stor inverkan på vad elever lär sig om grammatik och lexikon.

Precis presenterar olika sätt att uttrycka framtid, fast på ett ganska kort sätt. Det är intressant att *Fokus* inte säger någonting om svenskans olika sätt att uttrycka framtid: serien presenterar endast verbet *skall* och tempus presens som språkliga verktyg för att uttrycka futurum. Detta är problematiskt därför att *skall* inte alltid kan användas i futural betydelse och serien säger inget om *kommer att*. Muittari (1990) gav redan på 1990-talet exempel på vanliga fel relaterade med *skall/kommer att* hos finskspråkiga abiturienter och kritiserade läroböckerna för att de ger ensidig information. Situationen verkar vara densamma även idag och eleverna tycks fortfarande använda *skall* på samma sätt som engelskans *will* och som motsvarighet till det. *Fokus* även uppmuntrar det genom att göra en jämförelse mellan dessa två ord i den fjärde kursboken *Fokus 4*.

Intressant är att *Fokus* ger fler översättningar (51 belägg) av *skall* än serien *Precis* (39 belägg). Vidare är det viktigt att notera att *Fokus* har ett omfattande extramaterial till lärare som

innehåller ett stort antal av olika grammatikövningar. *Precis* har inget extramaterial för lärare och det är upp till läraren om t.ex. *skall* övas mer (utanför läroböckerna) på lektionerna.

Sundman (2018: 150-151) fann i romanen *Is* en mängd olika översättningar av *skall* till finska: 'täytyy, pitää, pitäisi, kuuluu, tulee, on tehtävä, mitä [sanoa], on parempi, aikoa, alkaa, on määää', samt presens och presens konditionalis. De två vanligaste betydelserna hos *skall* i romanen *Is* var den deontiska ('pitää, täytyy') och den intentionella ('aikoa') betydelsen. Läroböckerna uppvisar ett mycket mindre antal olika översättningsmotsvarigheter: 'aikoa, pitää, tulee' samt presens och presens konditionalis. Detta beror på att språket i romaner givetvis är mer mångsidigt och varierande än språket i läroböckerna redan därför att romaner är riktade till läsare som har svenska som modersmål.

Mitt mål har varit att utreda vad för slags information eleverna får i två läroboksserier om *skall*. Saknas det något viktigt? Resultaten visar att eleverna som har *Fokus* lär sig att uttrycka futurum bara med verbet *skall* och tempus presens vilket kan sägas vara endast en del av sanningen. Vidare har *Fokus* nästan inga övningar där *skall* har deontisk betydelse ('täytyä, pitää'). Däremot får de elever som har *Precis* möjlighet att lära sig verbet mer djupgående samt en helhetsbild av svenskans olika sätt att uttrycka futurum. Antalet *skall* utan översättning var dock stort: i *Fokus*: 47 belägg och i *Precis* 48 belägg. Det är upp till läraren om alla *skall* översätts till finska eller inte. Speciellt är det problematiskt när *skall* har deontisk betydelse därför att antalet belägg i denna funktion är så få i läroböckerna och antalet i temporal funktion så dominerande.

Det är viktigt att komma ihåg att elevernas språkkunskaper ökar så småningom. Läroböckerna behöver inte berätta allt om *skall* i första kursen eller ens under de fem obligatoriska kurserna i gymnasiet. I varje språk finns det så många regler och undantag till reglerna att det är omöjligt för eleven att lära sig dem alla. Av den avledningen måste grammatiken begränsas till de nödvändiga strukturerna (Sundman 2014: 134).

Faktum är emellertid att läraren måste ha en kritisk inställning till läroböcker och inse att de inte är allomfattande och kan ha brister (Hentunen 2003: 39). Enligt resultaten i denna studie rekommenderar jag att lärarna i svenska att gör någon slags sammanfattning av *skall* för att elever ska få en helhetsbild av verbets alla användningsmöjligheter då de läroböcker som jag har undersökt inte gör det. Det är också viktigt att presentera konstruktionen *kommer att* för elever som har *Fokus* som lärobok under de fem obligatoriska kurserna.

Mina resultat kan vara av vikt för de lärare som använder *Fokus* eller *Precis* i sin undervisning då de får information om vad som inte tas upp eller övas vad gäller verbet *skall*. En brist är dock att jag inte har kunnat använda de nyaste versionerna av de undersökta läroboksserierna som material. Vidare har jag, inom ramen för denna undersökning, inte haft möjlighet att studera läroböckerna i sin helhet. Det är också viktigt att notera att min studie baserar sig på antagandet att alla övningar görs under kurserna, vilket inte är verklighet i gymnasievärlden. I framtida studier skulle man kunna undersöka hur *skall* används i kursböckernas texter och vokabulärövningar.

Primärmateriaali

Fokus 1 = Blom, Kaunisto, Paasonen, Salonen. 2015. Otava

Fokus 2 = Blom, Kaunisto, Paasonen, Pajunen, Salonen. 2016. Otava

Fokus 3 = Blom, Kaunisto, Paasonen, Pajunen, Salonen. 2016. Otava

Fokus 4 = Blom, Kaunisto, Paasonen, Salonen. 2017. Otava

Fokus 5 = Blom, Friis, Kaunisto, Paasonen, Salonen. 2017. Otava

Precis 1 = Appel, Fagerholm, Johansson, Määttä, Pesola, Silén, Steenbeck, Tiala. 2017.

Sanoma Pro Oy

Precis 2 = Appel, Johansson, Määttä, Pesola, Silén, Steenbeck, Tiala. 2018. Sanoma Pro Oy

Precis 3 = Appel, Bulut, Johansson, Jääskeläinen, Määttä, Silén, Tiala, Jämsén. 2018. Sanoma Pro Oy

Precis 4 = Appel, Bulut, Johansson, Jääskeläinen, Määttä, Salonen, Tiala. 2017. Sanoma Pro Oy

Precis 5 = Appel, Bulut, Johansson, Jääskeläinen, Määttä, Tiala. 2018. Sanoma Pro Oy

Litteratur

- Elomaa, Eeva. 2009. Oppikirja eläköön! Teoreettisia ja käytännön näkökohtia kielten oppimateriaalien uudistamiseen. Jyväskylän yliopisto.
- Finlands officiella statistik (FOS). 2020. Befolkning efter språk. Statistikcentralen.
https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#V%C3%A4est%C3%B6%20kielen%20mukaan%2031.12 (hämtad 30.12.2021)
- Garlén, Claes & Sundberg, Gunlög 2008. Handbok i svenska som andraspråk. Utarbetad av Språkrådet. Institutet för språk och folkminnen (Språkrådet).
- Grunderna för gymnasiets läroplan 2019. Utbildningsstyrelsen.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna_for_gymnasiets_laroplan_2019.pdf (hämtad 20.2.2022)
- Hentunen, Anna-Inkeri. 2003. Rakennetaan kielitaitoa. Käytännön konstruktivismia kieltenopettajalle. Helsingfors: Werner Söderström Aktiebolag.
- Huhta, A., Kauppinen, M., Luukka, M.-R., Pöyhönen, S., Saario, J., Taalas, P. & Tarnanen. 2008. Kielten oppikirjat tekstimaailmaan ja -toimintaan sosiaalistajina. Teoksessa M. Garant, I. Helin & H. Yli-Jokipii (toim.) Kieli ja globalisaatio. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 201–233.
- Hultman, Tor G. 2003: Svenska Akademiens språklära. Stockholm: Svenska Akademien.
- Järvinen, Heini-Marja. 2009: Synvinklar till pedagogisk grammatik. S.66-76. I: Berg, Kirsten M., Borg, Kaj, Ingman, Eva, Sandelin, Minna, Åberg, Anne-Maj: En färd i språket. Festskrift till Marketta Sundman på 60-årsdagen. Åbo universitet.
- Kytölä Satu. 2018. Behärskning av verbkedjor hos finska högstadielärover: en jämförande undersökning av skriftlig och muntlig produktion. Turun yliopisto.
- Muittari, Veikko. 1990. Om nödvändighetsbetecknande modalverb i finskspråkiga abiturienters inlärosvenska. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet 7.
- Reuter, Mikael. 2007. Nu ska vi skriva ska. Institutet för de inhemska språken.
https://www.sprakinstitutet.fi/sv/publikationer/sprakspalter/reuters_rutor_1986_2013/2007/nu_ska_vi_skriva_ska (hämtad 1.1.2022)
- SAG 4 = Teleman, Ulf & Hellberg, Staffan & Andersson, Erik 1999. Svenska Akademiens grammatik. Del 4: Satser och meningar. Stockholm: Norstedts Ordbok.

Smedberg, Elma-Kaisa. 2020. Konditional satsfogning och skulle i finska abiturienters uppsatser i svenska. Åbo universitet.

Statistikcentralen. Befolkning efter språk.

https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_sv.html#Befolkning%20efter%20h%C3%A4rkomst%20och%20spr%C3%A5k%202019 (hämtad 20.2.2022)

Sundman, Marketta, 2011: Helsekvenser i finska grundskoleelevers skrivande. Svenskans beskrivning, nr. 31. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för språkstudier.

Sundman, Marketta, 2014: Kuinka kielioppia opitaan ja opetetaan. S. 114–137. I: Pietilä & Lintunen (red.), Kuinka kieltä opitaan. Opas vieraan kielen opettajille ja opiskelijalle. Gaudeamus.

Sundman, Marketta. 2018. Hjälpverbet skall och dess finska motsvarigheter i romanen ”Is”/”Jää”. s.147–167. I: Huhtala, Anne, Lehti-Eklund, Hanna, Silén, Beatrice, Stenberg-Siren, Jenny & Syrjälä, Väinö (red.): Svenskan i Finland 17. Föredrag vid den sjuttonde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland. Nordica Helsingiensia, nr. 53. Helsinki: Finskugriska och nordiska avdelningen vid Helsingfors universitet.

Utbildningsstyrelsen. Nivåskalan för språkkunskap och språkutveckling.

<https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/nivaskalan-sprak-kunskap-och-sprakutveckling> (hämtad 30.12.2021)

Utbildningsstyrelsen. 2019. Vilka språk läses i den grundläggande utbildningen? Fakta Express 1B/2019. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/faktaexpress1b_2019.pdf (hämtad 20.2.2022)

Vaakanainen, V. & Mäkilä, M. 2018. Meningsstruktur i två läroboksserier för svenskundervisning på högstadienivå, I: Silén, B., Huhtala, A., Lehti-Eklund, H., Stenberg-Sirén, J. & Syrjälä, V (red.), Svenskan i Finland 17 föredrag vid den sjuttonde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland (53). Helsingfors: Unigrafia.

Lyhennelmä

Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimus käsittelee verbiä *skall* ruotsin oppikirjoissa, jotka on suunnattu suomenkielisille B1 – ruotsia opiskeleville lukiolaisille. Tutkimuksen taustalla on omat kokemukseni opettajana ja monet virheet, joita lukiolaiset tekevät kirjoitelmissaan verbiin *skall* liittyen. Syitä tähän on luultavasti verbin monet eri käännösvaihtoehdot suomen kielelle sekä epäilykseni, että oppikirjat eivät anna kokonaiskuvaa verbin kaikista käyttömahdollisuuksista.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Miten tutkitut oppikirjat opettavat modaalisen apuverbin *skall* ja miten sitä harjoitellaan?
2. Missä merkityksissä verbi *skall* on oppikirjojen muissa kielioppiharjoituksissa?

Teorettinen viitekehys

Ruotsin kieli on pakollinen oppiaine Suomessa ja lukiossa oppiaineen tavoitteena on antaa opiskelijalle eurooppalaisen viitekehysten B1.1 -kohtaa vastaavat taidot (asteikolla 4–10 oppilaan arvosana olisi tällöin 8). Tutkimuksen tausta-ajatuksena on oppikirjojen merkittävä rooli kielten opetuksessa, sillä se ohjaa opetusta suuresti. Monet tutkijat alleviivaavat toistuvuuden merkitystä kielen oppimisessa (Hentunen 2003: 39, Vaakanainen & Mäkilä 2018: 168,169): mitä enemmän toistoa, sitä paremmin oppilas omaksuu asian.

Oppikirjoissa opetetaan heti alkumetreillä, että *skall* on apuverbi, joka suomennetaan useimmiten 'aikoa'. Ongelmia alkaa syntyä siinä vaiheessa, kun oppikirjat tuovat esille verbin muut käännösvaihtoehdot: 'pitää, täytyä'. Temporaaalisella funktiolla ilmaistaan tulevaisuudessa tapahtuvaa toimintaa, jota ruotsissa voidaan ilmaista myös neutraalilla verbirakenteella *kommer att*. Modaalinen funktio taas ilmaisee puhujan asennetta. Suomen käännöksillä 'pitää, täytyä' on deonttinen merkitys.

Verbiä *skall* käytetään myös *att* –sivulauseissa, joita värittää puhujan asenne (esim. toive tai vaatimus). Sen käyttö on pakollista *för att* –sivulauseissa. Tällöin verbi käännetään suomeksi konditionaalilla. Tämä muistuttaa ranskan subjunktiivia, vaikka ruotsissa ei tätä tapaluokkaa

enää olekaan. Verbiä *skall* käytetään myös *hur* –sanalla alkavissa kysymyslauseissa, jotka viittaavat tulevaisuuteen sekä joissakin vakiintuneissa ilmauksissa.

Skall –verbin käyttöä ovat aikaisemmin tutkineet mm. Sundman (2018) ja Muittari (1990).

Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen aineisto koostuu kahden kustantajan lukion ruotsin (B1) oppikirjoista, jotka ovat Otavan *Fokus* ja Sanoma Pro Oy:n *Precis* –sarjat. Tutkittavat oppikirjat ovat *Fokus 1-5* ja *Precis 1-5* eli ne oppikirjat, joita käytetään lukion pakollisilla kursseilla. Tutkitut kirjat ovat vanhan opetussuunnitelman mukaisia, sillä kaikki lukion uuden opetussuunnitelman (2021) mukaiset kirjat eivät ole vielä ilmestyneet.

Koska kyseessä on sivuainetutkielma, tutkin oppikirjoista vain kielioppiosuudet. Otan selvää, miten ja millä kurssilla verbi *skall* otetaan esiin kieliopissa ja miten sitä harjoitellaan tehtävissä, jotka seuraavat kielioppiosuutta. Tämän lisäksi käyn läpi kaikki kielioppitehtävien tehtävät ja etsin jokaisen kohdan, jossa verbiä *skall* on käytetty. En erittele eri tehtävätyyppejä, mutta jaan tulokset niihin, joille on annettu suomennos ja niihin, joille tätä ei ole annettu.

Tulokset

Molemmissa kirjasarjoissa verbiä *skall* käsitellään kursseilla 1 ja 4 apuverbien yhteydessä. *Precis* mainitsee jo 1. kurssin kirjassa, että verbillä on useita käännösvaihtoehtoja suomessa (’aikoa; pitää’) ja että verbiä voi käyttää myös ilman pääverbiä. *Fokus* ei mainitse yhdessäkään kurssikirjassa verbin käytöstä ilman pääverbiä ja esittelee verbin toisen suomennoksen (’pitää’) vasta 4. kurssilla ja sitäkin harjoitellaan yhden tehtävän yhdessä kohdassa.

Verbi *skall* otetaan esiin myös futuurin ilmaisemisen yhteydessä. *Fokus 1* esittelee futuurin ilmaisemisen olevan mahdollista preesens-muodolla sekä apuverbillä *skall*. *Fokus 4* lisää tähän vertailun englannin *will* –sanan käyttöön: *Jag ska göra det. = I will do it.* (F4:124). *Fokus*-kirjoissa ei ole tehtäviä, jotka liittyisivät selvästi tulevaisuuden ilmaisemiseen. *Precis 4*-kirjassa on oma lukunsa tulevaisuuden ilmaisemiselle ja kirja esittelee ruotsin neljä eri tapaa ilmaista tulevaisuutta (myös rakenteen *kommer att*) ja tähän liittyy yksi tehtävä.

Kielioppiosuuksien muissa osissa eli niissä, jotka eivät liity apuverbeihin tai tulevaisuuden ilmaisemiseen, verbi *skall* esiintyy useasti. Niissä tehtävissä, joissa *skall* viittaa aikaan (temporaalinen funktio), *skall* on suomennettu preesensillä 25 kertaa ja verbillä *aikoa* 17 kertaa.

Tehtävissä, joihin ei ole suomennosta, *skall* esiintyi 63 kertaa. Deonttisessa merkityksessä verbi oli suomennettu kirjoissa 11 kertaa sanoilla 'pitää, täytyä' ja ilman suomennosta se esiintyi 12 kertaa. Näiden lisäksi *skall* esiintyi kirjoissa muutamissa kohdissa vakiintuneissa ilmauksissa, kysymyssanan *hur* kanssa sekä *att* –ilmauksissa.

Kiinnostava tieto opettajan kannalta on se, että sarjassa *Fokus* verbi *skall* esiintyi 83 kertaa temporaalisessa funktiossa ja vain 9 kertaa deonttisessa merkityksessä. *Precis* –sarjassa *skall* esiintyi 65 kertaa temporaalisessa funktiossa ja 21 kertaa deonttisessa merkityksessä.

Pohdinta

Tulokset osoittavat, että molemmissa sarjoissa on puolensa. Verbi *skall* esiintyy molemmissa sarjoissa suunnilleen yhtä paljon: *Fokus* 98 ja *Precis* 88 kertaa. *Fokus* antaa useammin verbille suomennoksen (51 kertaa) kuin *Precis* (39 kertaa), mutta *Precis* –sarjan ansioksi voi lukea sen, että verbiä käytetään selvästi enemmän myös deonttisessa merkityksessä. Kuitenkin ylivoimaisesti eniten verbiä käytetään molemmissa sarjoissa temporaalisessa merkityksessä ja tästä syystä oppilas voi luulla, että tämä on verbin ainoa käyttötapa. Frekvenssin merkitys on suuri kielten oppimisessa (Vaakanainen & Mäkilä 2018: 168). *Fokus* käyttää verbiä myös *hur*-sanalla alkavissa epäsuorissa kysymyksissä sekä *att*-sivulauseissa.

Precis-sarja erottuu edukseen esittelemällä rakenteen *kommer att* futuurin yhteydessä. *Fokus* ei mainitse tätä rakennetta missään tutkitussa oppikirjassa ja antaa ainoiksi vaihtoehtoiksi preesensin ja apuverbin *skall*, sekä vertauksen englannin *will*-sanaan, vaikka *skall* ei aina voikaan toimia futuurisessa funktiossa. Muittari (1990) kritisoi aikoinaan tätä oppikirjojen kapeaa kuvaa liittyen rakenteisiin *skall* ja *kommer att* ja tutkimukseni osoittaa, että parannettavaa on vielä.

Opettajalla on syytä olla kriittinen opetusmateriaalia kohtaan. Tämän tutkimuksen perusteella opettajan kannattaisi tehdä yhteenveto verbin *skall* käyttömahdollisuuksista, jotta oppilaille olisi parempi kokonaiskuva verbistä. Tämän lisäksi opettajien, jotka käyttävät kirjasarjaa *Fokus*, tulisi opettaa oppilailleen rakenteen *kommer att* -käyttö.

Koska kyseessä on sivuainetutkielma, en voinut tutkia kirjasarjoja kokonaan. Tämä voisi olla kiinnostava tutkimuksen aihe tulevaisuudessa.